

КАКВО ПОМНИМ И КАК ПРЕПОДАВАМЕ ХОЛОКОСТ – ПЕДАГОГИЧЕСКИЯТ ДИСКУРС НА СЪВРЕМЕННИТЕ УЧЕБНИЦИ ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИЯ

Виолета Стойчева

HOW DO WE REMEMBER AND TEACH THE HOLOCAUST – THE PEDAGOGICAL DISCOURSE IN CONTEMPORARY TEXTBOOKS OF HISTORY AND CIVILIZATION

Violeta Stoycheva

Образованието за Холокост заема определено място в културата на възпоменание. То е един от основните акценти, обект на внимание от страна на европейските институции и конкретно на Съвета на Европа в продължителен период от време. Още в Декларацията¹, приета през 2003 г. от 21-та сесия на Постоянната конференция на министрите на образованието на страните-членки на Съвета на Европа, е поставен акцент върху ролята на образованието за развитието на демокрацията, многообразието и интеркултурния диалог на Стария континент. В посочения документ „Денят на Холокост и за предотвратяване на престъпленията срещу човечеството“ е отбелязан като един от основните в преподаването на история през XXI век.

В каква степен препоръките на Съвета на Европа се прилагат в съвременната образователна система в България 10 години по-късно? Имаме ли основание да твърдим, че съвременното младо поколение е съпричастно към темата за Холокост и спасяването на българските евреи в дните, когато отбелязваме 70-годишнината от това събитие?

Прегледът на действащата учебна документация позволява да отговорим положително на първия въпрос. Темата за Холокост има

конкретни проекции в разработените от Образователното министерство основни документи – Държавните образователни изисквания за учебно съдържание и учебните програми за предметите от Културно-образователна област „Обществени науки, гражданско образование и религия“⁴² – човекът и обществото, история и цивилизация, география и икономика и тези от философски цикъл (психология, етика и право, логика и философия и свят и личност). Обект на внимание в настоящия текст са само нормативните документи по предмета история и цивилизация и по-конкретно – учебните програми за 6., 10. и 11. клас.

Според учебната документация на ниво 6. клас темата за Холокост кореспондира с изискването ученикът да:

- Познава основните права и задължения на българските граждани съгласно Търновската конституция.

- Формира нагласи за съжителство на хора от различни религиозни, езикови и културни общности, като условие за функциониране на демократичното общество.

- Различава конструктивни от деконструктивни идеи и политически проекти.

- Представя в писмен вид съобщение за виден български политик или представител на българската култура през разглежданите епохи.

От учениците в 10. и 11. клас се очаква да:

- Познават основни политически възгледи, идентифицират политически модели на управление и обяснява развитието на институциите.

- Описват и съпоставят еволюцията на правата и свободите на гражданите в различните общества.

- Установяват и обясняват връзката между политически, стопански, идейни и социални промени.

- Познават основни политически възгледи, идентифицират политически модели на управление и обясняват развитието на институциите.

Очертаните в учебните програми посоки за връзка между историческите факти, свързани с Холокост, и правата на човека, се конкретизират и чрез разписаните в тях „Очаквани резултати“⁴³. Внимател-

ният прочит показва, че докато при шестокласниците основният акцент е поставен върху съжителството между различностите като ценност, то в гимназиалната образователна степен – 10. и 11. клас, е налице комплекс от цели, насочени както към уменията и компетенциите на младите хора за ориентация в териториалните и обществени промени на Балканите, в Европа и света на основата на хронологични и пространствени ориентири, така и към насърчаването на критично отношение към информацията от различни източници, проявите на толерантност и нетолерантност в националната история и погаването на гражданските права. В учебната програма за 11. клас конкретно е записано, че от ученика се очаква да *„оценява като проява на гражданско поведение спасяването на българските евреи през Втората световна война“*. Отнесени към ядро *„Национално и световно историческо и културно наследство“* конкретните цели хвърлят мост към нагласите и отношенията на съвременните поколения и възможностите на историята за постигане на гражданска образованост.

В съдържателен план в официално утвърдените от МОН учебници и учебни тетрадки за 6. клас на издателствата *„Просвета“*, *„АзБуки Просвета“* и *„Анубис“* много отчетливо е прокарано схващането за *цената на националното обединение*, постигнато от България след влизането в Тристранния пакт. Авторският текст в учебника на издателство *„Просвета“* насочва вниманието към следните моменти:

- ❖ българските управници следват примера на Германия;
- ❖ ЗЗН противоречи на традиционната толерантност на българите към различните етнически общности;
- ❖ *„Правителството изпраща 11 000 евреи от „новите земи“ в лагерите на смъртта, но българското общество не позволява това да се случи с евреите от старите предели“*.

Освен понятия като *„неутралитет“* и *„окупация“* в речниковите статии е въведен и термина *„лагери на смъртта“*. Възможности за мултиперспективен подход при интерпретиране на сложния за шестокласниците и все още дискуссионен в научните среди проблем за съдбата на евреите от новоприсъединените към България терито-

рии дават поместената карта на „обединена“ България, откъсите от писмени документи и изображения – Закон за защита на нацията, протестното писмо на Димитър Пешев, паметника на благодарността в Пловдив и благодарствения надпис на паметната плоча на държавата Израел в София. Много удачно е решението на авторите в учебната тетрадка на учениците да се предоставят откъси от мемоари и устни свидетелства (в случая на Айрис Алакалай и Самуил Ардити).

В съдържателен план в учебниците за 10. клас на издателствата „Просвета“, „Анубис“, „Планета3“ и „Рива“ темата за Холокост е застъпена единично като самостоятелна методическа единица: „Феномените на Втората световна война – холокостът и съпротивата“ и по-често като част от основната тема: „Гневът на народите срещу фашизма и варварствата на агресора“, „България и Втората световна война – равносметката“, „Равносметката от войната“, „Краят на „богоизбраните“ и т.н. Удачно са използвани връзани заглавия като част от теми – например „Новият ред в Европа“.

Усилията на авторите да привлекат вниманието на учениците намират израз в сполучливия подбор на разнообразни източници – свидетелства на епохата и такива от дистанция на времето, сред които откъси от „Съвременността“ на П. Джонсън, „Войната на световете“ и др.

Детайлизиране на фактологическата информация е постигнато с включването на карти на концлагерите в Европа, портретуването (биографични данни за Адолф Айхман) и подборът на ключови понятия като „концлагери“, „гето“, „геноцид“, „холокост“.

Въпросите към учениците насочват към мотивите за физическото унищожаване на евреите; към проблема за вината; за факторите в България, съдействали за спасението на евреите, както и към днешното съдържание на понятието Холокост. Много интересни от възпитателна гледна точка са кодираните от различните авторски колективи оценки: преследването на евреите като контрапункт на обединението; България като единствената държава от съюзниците на Германия, която спасява своите евреи; една от държавите, които спасяват своите евреи и пр.

Направеният преглед на съдържанието на учебните книги и приведените примери са достатъчно убедителни, за да твърдим, че

в часовете по история и цивилизация е възможно да се осъществи модерно образование за Холокост. Това обаче поставя на дневен ред друг, не по-малко съществен въпрос – за подготовката и за желанието на учителите по история да излязат от традиционната схема на наративизма и да предложат на младите хора динамични, провокативни и интересни дискусии.

Могат да бъдат посочени достатъчно добри педагогически практики, включително и от собствения ни опит, които да потвърдят тезата, че темата за Холокост не оставя равнодушни учениците, независимо от това на каква възраст са, в какво училище учат или към каква религиозна или етническа общност принадлежат.

Примерни въпроси, които обикновено провокират оживени дискусии сред гимназистите, могат да бъдат формулирани по следния начин:

- *Защо, според вас, темата за Холокоста придоби такава актуалност през последните години? Не е ли геноцидът над евреите частен проблем, който засяга само една ограничена общност от хора?*

- *Как се отнасяте към тезата, че Холокост е „измамата на столетието“?*

- *Можем ли да приемем тезата на изследователя Роберт Фарисон, според който лъжата Холокост затваря евреите в невидимо гето, отделяйки ги от останалото човечество?*

- *Смятате ли, че ние, хората от XXI век, имаме потребност от такава колективна памет, каквато е Холокост?*

Нашият професионален опит в преподаването на тази тема сред ученици и студенти позволява да твърдим, че образованието за Холокост не бива да остава в рамките на стандартното преподаване на исторически факти. Препоръчително е занятията, независимо от техния формат, да включват дискусии и дебати, свързани с правата на човека в миналото и днес. Много важно е младите хора да осъзнаят, че Холокост е проблем не само за еврейското оцеляване, а за оцеляването на хората изобщо. Защото паметта за Холокост е залог, че човешката цивилизация ще продължи своята история във времето.

БЕЛЕЖКИ

¹ Декларация на европейските министри на образованието по въпросите на интеркултурното образование в новия европейски контекст. – <http://www.mon.bg/below/europeintegration/info/declaration.html>.

² За повече информация – <http://www.mon.bg>.